

1. Uvod

Koncept sigurnost je dugo vremena bio shvaćen u veoma uskim terminima. Sigurnost je većinom bila viđena kao «sigurnost države», većinom kao sigurnost od vanjske agresije. Tako su, «sigurnost» i «odbrana» viđeni kao identični termini, a «sigurnosna politika» skoro identična sa «odbrambenom politikom».

Ovaj koncept «vanjske sigurnosti» imao je koorespondentni termin u «unutrašnjoj sigurnosti». Značio je zaštitu države ne samo od vanjskih prijetnji, nego i onih iznutra. Ovo se odnosilo na akcije koje su imale porijeklo u *Državi* i njenom društvu, i koje su mogle ugroziti samu egzistenciju države, ili najmanje njen politički sistem.

Zavisilo je to u velikoj mjeri od političke perspektive Državnih vladajućih elita³⁴ i onog što su oni smatrali kao takvu prijetnju. Liberalne demokracije imale bi takođe usku definiciju, koja se tiče u principu nasilnih akata kao što su pobune, svrgavanja, terorizam i slično. Manje demokratski sistemi bi takođe imali nešto slično uključujući i veoma važnu prijetnju državnoj ideologiji, koja bi reagovala čak i na političke viceve. Ovo je bilo istinito u reakcionarnim režimima uspostavljenim u Evropi poslije kratkotrajne buržoaske revolucije 1848. godine. To je još tačnije i vidljivije u diktatorskim režimima početkom 20-tog vijeka, a u nekim i do kraja vijeka. Fašisti, nacional-socijalisti i komunistički režimi vidjeli su prijetnju čak i u najmanjim devijacijama u Državnim partijama i njenim dominantnim ideologijama. Nije samo puka koincidencija da su instrumenti represije u ovim režimima imali explicitnu odredbu ka «sigurnosti» u svojim imenima – kao npr. «Komitet za državnu sigurnost» (KGB) u Sovjetskom savezu, Ministarstvo za državnu sigurnost (Stasi) u bivšoj Istočnoj Njemačkoj, Securitate u Rumuniji, ili Služba za državnu sigurnost (UDBA) u bivšoj Socijalističkoj Federalnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ).

Očigledno je da takvo represivno shvatanje sigurnosti bilo u praksi i obilježje ovih sistema kao unutrašnja slabost. Što se manje politički sistem oslanjao na građane, to se više oslanjao na represiju. Dok je nivo represije varirao u okviru ovih grupa država, ovaj partikularni fakt postao je vidljiv kad su režimi napokon pali na kraju prošlog vijeka. U okviru ovih tradicionalnih pogleda, individualna osoba je rijetko bila

³⁴ Izjava francuskog kralja "I am the State" – L'état – c'est moi

prepoznavana kao svojstven entitet, nego je bila samo definirana kao jedinica grupe – kao u feudalnom sitemu kao «vlasništvo» veleposjednika³⁵, kao što je definirana nacijom (u nacionalnim državama 19 i 20 vijeka), rasom (kao njemačkom nacional socijalizmu) ili klasom (u «socijalističkim» državama).

Dakako, shvatanje kako «sigurnosti» i prevazilaženje uskog koncepta «sigurnost države» učinjeno je na dva načina. Jedan se ticao od širenja pojma od nacionalne, uključujući i međunarodnu sigurnost. Postalo je vidljivo već sa početkom I svjetskog rata da tradicionalna ideja politike, koja se oslanjala na vojnu snagu, nije vodila u sigurnost nego u grozne ratove. Države su regirale na način da su se uveliko oslonile na međunarodne institucije koje su kreirane upravo zbog toga. U početku Liga naroda, je napravljena u idealističkom³⁶, pacifističkom konceptu. Naglašavala je mir i razoružanje kao i mirna rješavanja međunarodnih sukoba³⁷. Dakako, nije ipak izbacila rat kao «instrument političke borbe putem drugih sredstava» u Klauzevičkom smislu.

Pravi proboj u svezi s ovim se desio sa uspostavljanjem Ujedinjenih naroda 1945. godine. Opet, i ovaj organ je uspostavljen od strane pobjednika kao instrument prevencije budućih ratova. Ipak, za razliku od pacifističkog pristupa poduzetog ka kreiranju Lige naroda, ovo kreiranje reflektira iskustvo da sama mirna sredstva za održavanje mira neće biti dostatna, ali to takođe može zahtijevati snažna (vojna) sredstva za upostavljanje mira, a za potrebe ovog rada frekventna referenca za «međunarodni mir i sigurnost» je u povelji UN-a.

I stvarno je osnovna svrha Ujedinjenih naroda definirana «da održi međunarodni mir i sigurnost». To je odraz činjenice da rat nije samo stvar jedne države nego i međunarodnog sistema država kao takvih. Iako je odluka da se koristi rat, u vojne svrhe uopćeno, explicitno odbaćena Poveljom UN-a³⁸. Jedini izuzetak prepoznat Poveljom³⁹ su legitimna prava na samoodbranu, i akcije poduzete pod dozvolom

³⁵ Ostatak ovakve percepcije je još uvijek živ u identificiranju britanskog građanina kao “njenog Visočannstva predmet”

³⁶ Poglavlje VI Povelje Ujedinjenih naroda

³⁷ Poglavlje VII Povelje Ujedinjenih naroda

³⁸ Član. 2, dio. 4. explicitno zabranjuje “prijetnju uputrebom sile”

³⁹ Član. 51. Povelje

Vijeća sigurnosti⁴⁰ UN-a. Međunarodna sigurnost je od tada postala glavno pitanje u međunarodnoj politici, kao i u akademskoj analizi međunarodnih odnosa i političke prakse uopće.

Gotovo paralelno sa razvojem i širenjem razumijevanja pojma sigurnosti iznad nivoa države ka međunarodnom nivou, takoreći «iznad»nivoa samo jedne države, razumjevanje sigurnosti počelo je silaziti na «niže» nivoe⁴¹, prvenstveno ka individui odnosno individualnom ljudskom biću. Ovaj proces išao je u korak sa promjenjenim shvatanjem uloge individualne osobe, gdje je i koncept «ljudske sigurnosti» pronašao svoje korijene.

2. Koncept « Ljudske sigurnosti»

Koncept ljudske sigurnosti, znači sigurnost individue kao fokusa sigurnosne politike, prvi put je korišten u oficijelnom dokumentu 1994 godine u Ljudskom razvojnom izvještaju (Human Development Report-UN) Ujedinjenih naroda⁴². Izvještaj iznosi pogled da:

«Koncept sigurnosti je dugo vremena posmatran veoma usko: kao sigurnost teritorije od vanjske agresije, ili kao zaštitu nacionalnih interesa vanjske politike ili globalne sigurnosti od prijetnje nuklearnim holokaustom, zaboravljajući gdje su legitimni izazovi običnih ljudi u njihovim svakodnevnim sigurnosnim problemima. »

Izvještaj sugerira novi koncept sigurnosti, ljudsku sigurnost, koja se definira kao što slijedi:

«Ljudska sigurnost može se reći da ima dva aspekta. To znači, prvo, bezbjednost od takvih hroničnih opasnosti kao što je glad, zaraza, i represija. I drugo, zaštita od iznenadnih i opasnih poremećaja svakodnevnog života - da li u njihovim kućama, na poslu ili zajednicama».

⁴⁰ Bilo je nekoliko diskusija da li će biti drugih izuzetaka u slučajevima humanitarnih intervencija.

⁴¹ Ovo ne bi trebalo indicirati hijerarhiju vrijednosti nego uže i šire krugove

⁴² UNDP, Human Development Report, 1994, New York: Oxford University Press, 1994, p. 22

Ovo ne ukazuje da je koncept, tako da kažemo «izmišljen» u to vrijeme. Naprotiv, razvio se iz različitih korijena, koji se takođe mogu pratiti iz vremena poslije II svjetskog rata.

3. Korijeni

Jedan od korijena je razvoj međunarodnog humanitarnog prava, u ovom pravu regulira se zaštita žrtava rata i drugih oružanih sukoba. Prvi međunarodni instrument u ovom pravcu je (prva) Ženevska konvencija 1864. godine koja regulira zaštitu ranjenih i bolesnih u Oružanim Snagama na bojnopolju⁴³. U dodatku ovoj konvenciji i korespodiranju ovim problemima koji su postali vidljivi u zaštiti žrtve rata tog vremena, daljne konvencije se razvijaju za zaštitu ranjenih, bolesnih i oboljelih oružanih snaga na moru 1899. godine, u trećoj Ženevskoj konvenciji povezano za tretman zatvorenika rata 1929. godine. Ovaj dio međunarodnog prava razvio je više ili manje saradnje sa drugim pravima rata koja su bila kodificirana u različitim Haškim konvencijama iz 1899. i 1907. godine.

Klasične konvencije obvezale su strane da respektiraju i štite sve osobe koje su zahvaćene borbama. Svaki napad na zaštićene osobe može se kvalificirati kao ratni zločin. Ipak, partije vide osobe kao objekat, koji je time i dio «vlasništva» te države. Zbog tog principa - bilo koje nasilje protiv zaštićenih osoba se vidi kao ratni zločin, i bilo je prihvaćeno da ako bi se to desilo reakcija na prethodno nasilje ili nepoštivanje tog principa, bila bi povod da to uradi i druga strana.

Zbog te velike zloupotrebe legalnih instrumenata da bi se opravdao svoj kriminalni akt, postojeća Ženevska konferencija je izmjenjena, zajedno sa dodatnim protokolom Konvencije za zaštitu civila u ratu, i donijeta 12. avgusta 1949. godine. Sada imamo explicitnu zajedničku regulativu nasilja protiv zaštićenih osoba i nijedno nasilje ne može biti opravdano, čak i u slučajevima tzv. samoodbrane. Dok ovo donosi u samoj svojnosti značajan progres u humanitarnom pravu, takođe je i značajan korak ka emancipaciji odnosa osobe i države čiji je ona građanin. Zaštita individualne osobe ima sada veću vrijednost od kažnjavanja države samim dozvoljavanjem nasilja prema zaštićenim osobama same države.

⁴³ To takođe daje osnovu za razvoj Crvenog Krsta

Dalje, 4. Ženevska konvencija reafirmisala je obligaciju za okupacione snage da osiguraju kontinuirano funkcionisanje javnih i zdravstvenih službi⁴⁴ i održanje javnog reda i mira⁴⁵. Ipak, to nije dovelo do toga da bi građanska populacija trebala biti sigurna od okupacionih snaga, nego i sigurna kroz (sa) okupacione snage.

Još jedan korijen se može vidjeti kroz razvoj ljudskih prava. Ponovo, njihovo podrijetlo može se pratiti od Francuske i Američke revolucije, ali trebalo je vremena dok koncept ljudskih prava nije postao razvijeno tijelo legalnih regulacija. Najbazičniji dokument u ovom kontekstu je Univerzalna deklaracija ljudskih prava UN-a donijeta od strane Parlamentarne skupštine UN-a 10. decembra 1948. godine. U evropskom kontekstu, Evropska konvencija o ljudskim pravima potpisana 4. Novembra 1950. godine može se vidjeti kao glavni napredak i proboj. Ne samo da su se kodificirala osnovna prava svake osobe koja moraju biti poštovana od svih Džavnih organa, nego je i uspostavljena supranacionalna legalna zaštita ljudskih prava putem Evropskog suda za ljudska prava u Strasburu⁴⁶. To je bilo više nego značajno, i dok su zemlje Zapadne Evrope usvojile konvenciju i prihvatile njene legalne mehanizme za zaštitu ljudskih prava koje su izašle izvan njene (državne) suverenosti, socijalističke države odbile su pristupiti tom klubu potpisnica.

Dok ovi pravni instrumenti vide ljudska prava i prava individualnih osoba primarno kroz perspektivu njihove zaštite od nasilja, zloupotrebe upotebe sile neprijateljske vojske, okupacijske snage ili čak njihove vlade, ovi instrumenti su viđeni i razvijeni praktično bez referenci koncepta «sigurnosti». Ovo se promijenilo sa razvojem Konferencije za sigurnost u Evropi (OSCE) koja je kasnije prerasla u Organizaciju za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE).

Prve ideje za takvu evropsku konferenciju su lansirane još tamo 1954. godine⁴⁷ od strane Sovjetskog saveza, kako bi se osigurala nepovredivost granica u Evropi i kako se rezultati II svjetskog rata ne bi revizirali. Još jedna ideja u okviru ove konferencije je i prijedlog

⁴⁴ Član 55. i 56. Četvrte Ženevske konvencije

⁴⁵ Indirektno se izvodi iz člana 64. of the Konvencije

⁴⁶ Poglavlje II, člana. 19.

⁴⁷ Prijedlog Sovjetskog ministra vanjskih poslova W. M. Molotowa od 10. februara 1954

denuklearizacije Centralne Evrope. Zapad je jedno vrijeme odbijao da prihvati ove ideje i ponudio je od sredine 60-tih godina kontra prijedloge, pregovore za reduciranje konvencionalnih snaga u Centralnoj Evropi⁴⁸. Kasnih 60-tih i početkom 70-tih dvije ideje su se zbližile.

Zapad je sada pokazivao neki interes u ideji za «Evropsku sigurnosnu konferenciju» ali je zahtijevao da se ne treba baviti samo sa «klasičnim» sigurnosnim pitanjima kao što je npr. razoružanje ili teritorijalni integritet država. Po zapadnim državama, sigurnost ne može biti zadržana bez poštivanja ljudskih prava.

Tako, kada su se dvije strane napokon 1972. godine dogovorile da ujedine prijedloge, situacija je izgledala ovako:

- Postojati će Istok-Zapad Konferencija o zajedničkom reduciranju vojnih snaga u Centralnoj Evropi, i
- Također će postojati konferencija o sigurnosti i saradnji u Evropi (CSCE kasnije OSCE) u kojem će participirati sve zemlje Evrope plus SAD i Kanada. Predmeti će pokrivati
 - «klasična» pitanja sigurnosti npr. vojna stabilnost, teritorijalni integriteti tzv. «prva korpa»
 - saradnju na polju ekonomije i ekologije (tzv. «druga korpa»), i ljudska dimenzija tzv. «treća korpa».

Pravi proboj je postignut, ipak, kada je pravac pregovora sa zapadnim (takođe i neutralnim demokratskim) državama uspio da uključi zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u sigurnosnu korpu. Kad je Konferencija napokon završena 1. avgusta 1975. godine sa potpisivanjem *Helsinškog Finalnog Akta*, on je sadržavao u svom prvom poglavlju numeraciju deset sigurnosnih principa koji će u budućnosti voditi vezu između svih participirajućih država. Ovi principi «uključuju» klasične principe sigurnosti kao što su npr. uzdržavanje od prijetnji korištenja vojne snage (princip II), nepovredivost granica (princip III), teritorijalni integritet Država (princip IV), neinterveniranje u unutrašnjim stvarima (princip VI), i slično. Naravno, to takođe uključuje po prvi put zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda kao principa sigurnosti (princip VII).

⁴⁸ Sastanak Sjevernoatlanskog vijeća, 13-14. juna, 1967,

Helsinški finalni akt razjasnio je da poštivanje ljudskih prava i sigurnost idividua više nije unutrašnja stvar svake države nego postaje stavr i sih drugih država takođe. Ova činjenica dovela je do razlika između *Socijalističkog i Zapadnog* tabora. Sovjeti i ostali «socijalisti» su bili veoma brzi u ukazivanju da će Finalni Akt deset principa biti različitog kvaliteta. Oni principi koji štite sigurnost države, kao npr. teritorijalni integritet, bit će od «većeg» značaja, dok ostali principi, uključujući zaštitu ljudskih prava imat će «manji» značaj.

Ali, kada su se 1977. godine u propratnoj konferenciji OSCE u Beogradu⁴⁹ Zapadne države požalile na slabu implementaciju Istočnih zemalja u svezi sa poštivanjem ljudskih prava, Istočne zemlje su to odmah protumačile kao uplitanje u njihove unutrašnje poslove⁵⁰ i pozvale se na princip nemiješanja. Zapadne zemlje zajedno sa neutralnim demokracijama, ipak, su zadržale pogled da svi principi trebaju da budu jednakim, i da ukazivanje na nepoštivanje nekog od njih više se ne smije uzimati kao mješanje u unutrašnje poslove.

Kontroverza⁵¹ se nastavila do propadanja socijalističkih režima i demokratske revolucije 1989. godine. Od tada, poštivanje ljudskih prava ne da je postalo neupitna vrijednost za sve članice OSCE-a nego i za one koje to nisu.

Simultano, koncept ljudske sigurnosti se razvijao i dobijao svoj oblik. Izgrađivao se svesnošću o velikoj potrebi zaštite ljudskih prava, ali i sa konfliktima koji su se počeli pojavljivati početkom 90-tih godina svuda po svijetu, kako u razvijenim zemljama tako i u područjima npr. Sovjetskog saveza ili SFRJ. Ovi konflikti nisu bili oni karakteristični nego konflikti između podgrupa u jednoj zemlji, bez poštivanja međunarodnog humanitarnog prava. I zaista su patnje civilne populacije u ovim konfliktima dale impetus ka redefiniranju značenja sigurnost.

⁴⁹ Sastanak trajao od 4. oktobra 1977 do 9. marta 1978 i završio bez rezultata

⁵⁰ Helsinki Final Act, or to the time of the Belgrade Follow-up Meeting ("Helsinki" Groups in the then Soviet Union; "Charter 77 in the then Czechoslovakia, etc.)

⁵¹ Ponovni sastanak u Madridu (11. novembra 1980 do 9. septembra 1983) i Beču (4. novembra 1986 do 19 januara 1989)

4. Ljudska sigurnost-operacijski koncept?

Koncept ljudske sigurnosti bio relativno nov i neprecizan. UNDP-ov izvještaj je dao osnovne elemente ljudske sigurnosti⁵².

1. Ekonomska sigurnost (sloboda od bogatstva),
2. Sigurnost hrane (dostupnost hrani),
3. Zdravstvena sigurnost,
4. Zaštita okoline,
5. Lična sigurnost,
6. Sigurnost zajednice,
7. Politička sigurnost.

Očigledno je da je ovo relativno široka lista, i veoma bi teško bilo reći šta to ne spada u «ljudsku sigurnost». Ali postoji nekoliko posljedica koje zahtjevaju ovakvu listu:

- Prvo, tako je komplikovana i ne daje jasno konceptualno stajalište sa poštivanjem drugih koncepata sigurnosti, ili čitavog kompleksa društvenih znanosti iako bi «ljudska sigurnost» mogla značiti bilo šta, na kraju nema nikakvog značenja;
- Drugo, možda neće biti ni relevantan vodič za buduće istraživače ako ne ukazuje šta je to što bi se trebalo studirati kao predmet «ljudske sigurnosti». I mogao bi biti identičan sa «društvom» kao takvim, ili kao «uslov ljudske opstojnosti». Stoga postoji mogućnost da sam koncept kako je postavljen možda podržava virtualnost ili hipotezu, zajedno sa drugom stranom, oslanjajući se na predrasude i interese pojedinih istraživača⁵³. Akademski istraživač se zanima uzrokom i posljedicom. Teško je «studirati» utjecaj na određene socio-ekonomske faktore koji kao «dotiću ljudsku sigurnost» kada su oni definirani kao dio ljudske sigurnosti – «ljudska sigurnost» će onda utjecati na «ljudsku sigurnost» i onda to neće voditi nigdje;
- Treće, ne pomaže praktičnoj politici. Velika većina elemenata ne ukazuje na bilo koje prioritete koji bi trebali biti relevantniji od drugih, ili manje relevantni. I zbog toga nema operativnog koncepta kojim bi politika uspostavila prioritete. U široj definiciji, koncept će čak do određenog nivoa isključiti tu mogućnost prioriteta.

⁵² Ibid., p. 24

⁵³ Roland Paris, *Human Security – Ljudska sigurnost “ Shift in paradigm or hot air? In: International Security”*, vol. 26, no. 2 (fall 2001), pp. 87-102 (93)

Bilo je nekoliko pokušaja da se suzi koncept na operacionalne proporcije. No one su frekventno konfrontirane sa problemom - gdje uspostaviti prioritete, i šta će biti viđeno kao «više» ili «manje» važno. U većini slučajeva⁵⁴ prioriteti se uspostavljaju sa logičkim razlogom, zašto bi neki element imao prioritet nad drugim. U nekim apsurdnim pokušajima, sigurnost od psihičkog nasilja je viđena kao manje prioritetnom nego li zdravstvena zaštita ili dobro obrazovanje⁵⁵.

Ovakav pristup ne bi trebao značiti da je koncept kompletno neupotrebljiv ili da je ustvari u žargonu rečeno «vruć zrak».

Trebalo bi shvatiti pokušaj dovođenja «ljudske sigurnosti» u okvir kompleksnog ali opet različito shvaćenog, koncepta sigurnosti npr. kao u slijedećem slučaju⁵⁶:

		Priroda prijetnji	
		Vojna	Ne - Vojna
Predmet Sigurnosti (Sigurnost od koga?)	Države	Nacionalna Sigurnost (agresija i sl.)	Redefinirana sigurnost (ekonomske ili okolišne prijetnje)
	Društvo, Grupe, Pojedinci	Unutrašnja sigurnost (građanski ratovi, etnički ili ideologijski konflikti, genocid...)	Ljudska sigurnost (ekonomska, okolišna itd. prijetnje, zaraze. . .)

Tabela 1

Tabela ipak ostavlja neke sive zone, kako neke prijetnje mogu pogoditi, kao zajednice i osobe, tako i države, u isto vrijeme. Ovo je tačno za svaki tip oružanog sukoba. Postoji, dakako, pojedina karakteristika terorističkih akata, koji su usmjereni protiv civila, nevojnika u cilju da se ošteti država. Ali svaki pokušaj da se uvede neki red, u možemo reći nestruktuirani koncept ljudske sigurnosti, može pomoći i ne treba zatvarati vrata i u sivim zonama.

Ako sumiramo, ljudska sigurnost ovakva kao što je sada još uvijek je nerazvijen i nedefiniran koncept. U širem značenju, ipak, ima značajnu ulogu u podsjećanju da je «sigurnost» prerasla tradicionalna značenja zaštite države, te je sada veća zabrinutost za individue – ljude. Ako «ljudska sigurnost» nema sve karakteristike postajanja operacionalnog

⁵⁴ Vidi primjere u R. Paris, p. 95

⁵⁵ Važni faktori kao ovi mogu biti viđeni u opstojnosti osobe

⁵⁶ Matrica adaptirana iz R. Paris, p. 98

koncepta za akademske radnike kao i za praktičare ili političare, možda može, ako ništa, poslužiti kao princip, vodilja za konkretna poduzimanja u akademiji kao i u političkoj sferi.

5. Korelacija između ljudskih prava i međunarodne sigurnosti

Ovo nas vodi do korelacije između zaštite individue vis-a-vi koncepta ljudskih prava i koncepta sigurnosti kao što je postavljen u Helsinškom završnom aktu. Ne želeći proširivati koncept sigurnosti na nemogućnost, fraza može stajati i za koncept «ljudske sigurnosti», Finalni akt i za ljudska prava samo ukazuje, da poštivanje ljudskih prava predstavlja princip na kojem će zemlje članice zasnivati svoje odnose.

Ovaj pristup je baziran na osudi (i naravno iskustvu) demokratskih država koje naravno poštuju vladavinu zakona interno, i ne vode ratve između sebe. Poštivanje ljudskih prava i vladavina zakona kao princip za međunarodnu politiku država, najbolji je zaštitni mehanizam za svaku zemlju. Ovo je rečeno prije 200. godina od strane prosvijetljenog filozofa Immanuela Kanta u njegovom «Putu ka vječnom miru», gdje on zahtjeva unutrašnju demokratizaciju kao preduslov za održavanje mira među nacijama. U pogledu 20-tog vijeka, postao je princip demokratskih država da asistiraju i promoviraju demokratizaciju i uspostavljanje vladavine zakona što šire moguće, u cilju promoviranja mira i stabilnosti.

Proširivanje koncepta sigurnosti od «nacionalne sigurnosti» ka široj skali «međunarodne sigurnosti» u užoj skali «ljudske sigurnosti»⁵⁷ nije se desilo u isto vrijeme, nego u funkcionalnoj korelaciji. Što se više budu poštivala ljudska prava, to će i vladavina zakona bolje funkcionirati. To je onda bolji prospekt i za međunarodnu sigurnosti i održavanje međunarodnog mira.

Bilo kakvo nepoštivanje ljudskih prava i greške u zakonu ne mogu se više gledati kao «unutrašnja stvar» koja se tiče samo te države. Ovo je bila jedna od najvećih grešaka međunarodne zajednice u slučaju bivše Jugoslavije. Dok su povrede zakona od strane različitih igrača postajale sve veće i vidljivije, i signali postajali jasniji i ukazivali na

⁵⁷ U značenju poštivanja ljudskih prav i vladavine zakona

neophodnost akcije, međunarodna zajednica⁵⁸ je imala opravdanje u «unutrašnjoj» stvari bivše SFRJ⁵⁹. Događaji koji su uslijedili jasno su pokazali da ostatak Evrope ne želi učiniti nešto više. Kao posljedica ovog iskustva, naponi su učinjeni da se stvore međunarodni instrumenti, zakoni i standardi za sprječavanje ponavljanja ovakvih događaja.

Iz današnje perspektive, ova pitanja su stvar ne samo za pojedinu državu nego i za zajednicu država kao takvu:

- Zaštita ljudskih prava u svom originalnom značenju.
- Vladavina zakona kao princip praćen i u praksi ne samo na papiru u stvarnosti. Ovo se odnosi na činjenicu da su se čak i autoritarni, nedemokratski politički sistemi prethodno definirali kao «država zakona», kao imali su formalno regulirana unutrašnja pitanja – uključujući zakonski reguliranu unutrašnju sigurnost. Ali, ovi zakoni nisu služili zaštiti građana⁶⁰, nego države i njenih organa. Ovo je tipičan primjer «prevarenih zakona» koji daju «institucionalni imunitet» državnim organima, bez obzira da li to bila policija, vojska, sigurnosne službe, itd.⁶¹. Bilo koji akt poduzet od strane njih na papiru će biti opravdani činjenicom da je akciju poduzeo organ⁶² koji ima kompetencije da to uradi⁶³. U pravom shvatanju vladavine zakona, takvi zakoni ne bi smjeli postojati i sve bi moralo imati demokratski nadzor koji bi činile institucije zadužene za to (parlament itd. , a to bi na kraju bilo i pitanje sigurnosti za državu).⁶⁴
- Vladavina zakona ne ukazuje samo na vezu između građanina i vlasti nego i na relaciju između građana. Nedvojbeno, ne samo od strane «institucionalnog imuniteta» ili nekontrolisanih akcija vlasti nego i od strane korupcije i organiziranog kriminala koji daje *de facto* imunitet takvim «običnim» građanima. Vladavina zakona u pravom razumjevanju ne samo da obavezuje vlasti da poštuju

⁵⁸ npr. Evropske i i ostale važne države

⁵⁹ Heinz Vetschera/Andrea Smutek-Riemer, „*Early warning – the Case of Yugoslavia;*“ Paper presented at the XVI World Congress of the International Political Science Association, Berlin, August 21-25, 1994, p. 25

⁶⁰ Ili bilo koje ljudsko biće

⁶¹ Kao npr. “državna služba” ili “ borba protiv klasnog neprijatlja” i s l.

⁶² Dokument OSCE- ovog Koda ponašanja u političko- vojnim aspektima za sigurnost usvojeno od svih članica OSCE-a i BiH, decembra 1994. godine

⁶³ Ili bolje: dominantna politička elita

⁶⁴ Policija sigurnosne i obavještajne službe, vojska itd.

ljudska prava jednog građanina, nego ih obavezuje i da ponude zaštitu protiv kriminalnih akata koji će lišiti građanina prakticiranja njegovih ili njenih ljudskih prava.

- Ali, trend vlasti od obavezivanja do obaveze tolerancije⁶⁵ prema obavezi da aktivno poduzme proaktivne mjere za zaštitu individue od bilo kakvih ilegalnih akata, pa bili oni od strane zvaničnika vlasti do drugih osoba.

U kontekstu valadavine prava koncept «ljudske sigurnosti» mogao bi biti od određene važnosti ako bi bio shvaćen na pravi način i redefiniran. Stajao bi na stanovištu dvojakog razvoja, prvenstveno:

- razvoja u pravcu poštivanja individualnih osobnih ljudskih prava prema aktivnoj zaštiti osobe, i
- prepoznavanja i spoznaje da ne postoji savršena i cjelokupna sigurnost bez sigurnosti individue.

6. Ljudska prava, ljudska sigurnost i prevencija

Poštivanje ljudskih prava i uspostava vladavine zakona su više nego li samo pitanje za romantične humanitarne idealiste. Naprotiv, viđeni su kao direktni poticaj sigurnosti individualnoj državi kao i međunarodnom sistemu sigurnosti. Nedostatak vladavine zakona je prijetnja sigurnosti, ako su to akcije zvaničnika koji se ponašaju kao da su iznad zakona, ili ako se dešavaju kriminalni akti pojedinaca ili organizacija, a koji direktno podrivaju državu i društvo.

Ovo je karakteristično za države i društva u tranziciji. U jednu ruku vlasti i njeni organi, policija, službe sigurnosti, itd. mogu zadržati u svojoj glavi autokratski način razmišljanja i to im pred demokratskim društvima može dati određeni imunitet, a tada se nalaze u stanju izgubljenosti od straha da ne povrijede nove standarde koji ih na kraju dovode do nečinjenja ničega. U drugu ruku to koriste kriminalci i kriminalne grupe koji kapitaliziraju tu njihovu nesigurnost koja prati vrijeme tranzicije, i koja je oličenje slabljenja sigurnosnog aparata.

⁶⁵Npr. poštivanje individualnog ljudskog prava

Dodajte normalnu malu plaću policijskih službenika, i kombinacija pritiska kao i ponude kriminalaca mogu otvoriti vrata za korupciju što je takođe fenomen veoma široko rasprostranjen u tranzicijskom periodu.

U reakciji na takva dešavanja, vlasti ili sami policajci, itd. , mogu biti optuženi za porast kriminala ili za promjenjene uslove. U biti, unaprijeđena zaštita ljudska prava i naglasak na vladavinu prava, ukazuju da smo u fazi tranzicijskog perioda. Postoji velika opasnost da povećanje organiziranog kriminala dovede organe u poziciju vraćanja na stare staze prakse koje se još uvijek vide kao «manje zlo», «više efikasan rad» i slično. Istina, kao što može biti uska perspektiva i na površini, oni mogu povremeno i donijeti bolji rad i efektivnosti u provedbi zakona (kao npr. u krivičnom pravu) ali će u isto vrijeme dovesti u pitanje kredibilitet vladavine zakona kao takvog i razložiti teren za još veću mogućnost slabljenja vladavine zakona. Kratki termin «uspjeh» može dovesti dugoročno gledano do poraza vladavine zakona.

Poštivanje ljudskih prava i vladavine zakona počiva na prevenciji iz različitih perspektiva:

- Jedna je uska perspektiva prevencije prijetnji individui, ili u redefiniranom i prikladnom razumjevanju «ljudske sigurnosti». Što su bolje ljudska prava respektirana, i što su bolje uspostavljeni uslovi za pojedinca da bude zaštićena od strane zakona, to su bolje šanse da se prijetnje individui mogu prevenirati;
- Drugi je perspektiva prevencije prijetnji državi. Dok se u uskom razumjevanju «državne sigurnosti» frekventno identificira sa «represijom nad indididuom», historija je pokazala da ovaj pristup nestvara dugoročnu stabilnost. Može prividno stvoriti impresiju o stabilnosti, ali bez dugoročnih efekata. U stvarnosti autoritarni režimi ne mogu dopustiti sebi poštivanje ljudskih prava njihovih građana, jer su u suprotnom nestabilni i obrnuto, ne bi trebali koristiti represiju, ako bi se mogli osloniti na solidarnost njihovih građana. Tako, poštivanje ljudskih prava, nudi zaštitu od strane zakona prema individui, prihvatajući demokratske političke promjene kao normalne, i ukazujući «snažnom sektoru» demokratske kontrole da zakonitost nije «slabost» nego snaga te države. Građani će možda više biti lojani državi ako vide da lojalnost nije jedini put koji zahtjeva država, nego da vlasti nude

zaštitu koja im je potrebna. Prevencija prijetnji individui prevenira i prijetnju čitavoj zajednici kao takvoj, i zbog toga prijetnje stabilnosti države;

- Najširi pogled je perspektiva sigurnosti na međunarodnom planu. Nestabilni politički sistemi nisu samo prijetnja za njih same i njihove građane na za cjelokupni međunarodni sistem kao takav. U biti takvi politički sistemi su karakterizirani lošim standardima prema poštivanju i zaštiti ljudskih prava i vladavini zakona, te takvo stanje ima direktan utjecaj na prevenciju prijetnji na međunarodni sistem takođe.

Prevencija prijetnji sigurnosti postala je blizu unutar isprepletena na sva tri nivoa:

- Prevencija prijetnji međunarodnoj sigurnosti takođe obuhvata sigurnost države i građana;
- Prevencija prijetnji individualnoj osobi takođe uključuje i sigurnost te Države i međunarodnog sistema;

Za prevenciju prijetnji stabilnosti individualne države, moramo razumijeti da se ni ona ne može više gledati odvojeno od oba nivoa međunarodne sigurnosti i ljudske sigurnosti. Sigurnost države se ne može dobiti na uštrb sigurnosti drugih država, kako bi se uspostavila prava vanjska stabilnost.

7. Zaključci

Samo značenje termina sigurnost» je prošla značajan proces širenja u prošlim dekadama. Danas to nije samo sigurnost država nego i sigurnost međunarodnog sistema, takođe kao i sigurnost pojedinca.

Bilo je i vremena kada se na različite nivoe sigurnosti gledalo sa kontradikcijama jednog prema drugome. Države su vidjele sigurnost kao borbu jedne protiv druge, zbog toga su zapostavljale sigurnost međunarodnog sistema. Interno, države su gledale da zadrže sigurnost političkog sistema (vladajućih elita) ukidajući i suzbijajući prava i slobode individualnim osobama.

Historija je pokazala da ovakvi pristupi su bili pogrešni i da su proizvodili na kraju više nestabilnosti nego li stabilnosti i sigurnosti. Danas mi znamo da su stabilnost i sigurnost jednog elementa

neophodni elementi i uslovi za stabilnost i sigurnost drugog elementa. Ne može biti stabilnog međunarodnog sistema sa nestabilnim državama, i ne može biti stabilne i sigurne države sa nesigurnim građanima. Ovaj pristup je i pristup kojim se vodi OSCE gdje države saraduju na povećanju svoje sigurnosti i stabilnosti putem saradnje između sebe, i naglašavanju na vladavini zakona, kao vodećeg principa za individualne države članice međunarodne strukture.

Prevenција prijetnji sigurnosti individue danas je ključno pitanje. To je ono gdje policija i pravosuđe država imaju najveću ulogu. Ne smiju više biti strukturane i/ili viđene kao službe vladanja vladajućih elita nego kao pravi instrumenti svih građana. Njihova snaga mora biti usmjerena ka zaštiti pojedinca – građanina zajedno sa kordiniranom vladavinom prava i poštivanjem demokratske kontrole nad policijom od strane zakonskih tijela.

Visoki nivo profesionalizma u policiji i pravosuđu, oličenom u vladavini zakona, su najbolji put ka prevenciji prijetnji sigurnosti u široj perspektivi koju smo elaborirali u radu.

* Prijevod članka sa engleskog jezika: mr. sc. Jasmin Ahić, viši asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka, Sarajevo